

Martyna Chmielewska
Aleksandra Biskup

Pozytywny dydaktyzm w twórczości literackiej Teofila Stanisława Nowosielskiego

Wprowadzenie

Literaturę przeznaczoną dla dzieci uważa się za istotny czynnik w procesie wychowania społeczno-moralnego. Ten dział piśmiennictwa spełnia szczególne funkcje: dostarcza wiedzy o otaczającym świecie, kształci myślenie, wyobraźnię, uczucia, rozbudza zainteresowania, wyrabia krytycyzm w stosunku do destrukcyjnych zachowań, ukazuje podstawowe wartości moralne. Bez wątplenia można stwierdzić, że służy celom dydaktycznym. Z tego stanowiska można byłoby spojrzeć na twórczość najlepszych polskich pisarzy literatury dziecięcej, np. J. Tuwima, W. Chotomskiej, J. Brzechwy, S. Jachowicza, J. Papuzińskiej, K. Makuszyńskiego, M. Kownackiej.

Do wyżej wymienionych autorów, którzy jednak nie doczekali się należytego uznania ani za życia, ani po śmierci, należy Teofil Stanisław Nowosielski. Twórczość tego pisarza i pedagoga zasługuje na szczególne uznanie, gdyż zawiera wartości, które w obecnych czasach powinni przekazywać rodzice i nauczyciele. W utworach autor przemycił ogromną ilość nauk i sentencji, wprowadza ton uczuciowy, motywy i elementy folkloru, język potoczny, czasem nawet gwarę środowiskową. Jego bajeczki i powiastki pisane „dziecięcym stylem” łatwo trafiają do umysłu dziecka, utrwalając przy tym wzorce, jakimi powinny kierować się w codziennym życiu.

Utwory Stanisława Teofila Nowosielskiego nie są sprzedawane w księgarniach, są trudno dostępne w bibliotekach, autor pomijany jest również w badaniach literackich. Dziś twórczość tego literata ma głównie wartość historyczną, a szkoda, bo – jak podaje I. Kaniowska-Lewańska¹ – należał on do aktywnych i znaczących swego czasu twórców.

¹ I. Kaniowska-Lewańska, *Stanisław Jachowicz. Życie, twórczość i działalność*, Warszawa 1986, s. 93.

Z teorii

Życie i dzieło

Teofil Stanisław Nowosielski urodził się 20 grudnia 1812 r. w Radomsku. Uznawany był za pisarza dzieci. Niekiedy przypisywano mu miano humorysty. Edukację odbył w wojewódzkiej szkole pijarów oraz seminarium nauczycielskim w Brzegu Śląskim. Od 1835 roku zamieszkał w Warszawie, gdzie pracował na stanowisku urzędnika skarbowego. Do stolicy przybył nie tylko w celach służbowych, ale m.in. by osobiście poznać Stanisława Jachowicza. Interesował się bowiem twórczością dla dzieci. Z S. Jachowiczem szybko nawiązał bliską znajomość. Ten ostatni miał okazję ocenić entuzjazm ambitnego literata, drukującego już wtedy swoje dobrze zapowiadające się prace w różnych czasopismach². Wkrótce, dzięki sugestiom S. Jachowicza, Teofil Nowosielski otrzymał stypendium z Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Został wysłany do Berlina, Wiednia i Drezna w celu zapoznania się z założeniami programowymi ochronek. W czasie podróży i studiów nad pedagogiką froeblovską i funkcjonowaniem ochronek składał S. Jachowiczowi bardzo dokładne i wnikliwe sprawozdania na temat stanu i metod niemieckich ośrodków wychowawczych: „W samej zasadzie tych instytucji leży wielkie niedobre, które cały dobroczynny cel paraliżuje” – stawia zasadniczy zarzut – Drezdeńskie Domy Ochrony zostają pod wyłączną opieką Komitetu dam³. Dziwił go fakt braku kompetentnej kadry kierowniczej i to, że w jednej z ochronek zastał sytuację, iż nauczyciel przychodził tylko raz na tydzień na jedną godzinę⁴. Stypendysta zwracał szczególną uwagę na higienę pomieszczeń, prawidłowe odżywianie, metody wychowawcze oraz obchodzenie się z dziećmi. Po powrocie T.S. Nowosielski składa raport zarządowi Towarzystwa Dobroczynności. Dzieli się zdobytymi tam doświadczeniami i wiedzą, przekazuje również swoje uwagi i pomysły na dalszą pracę. Starania i zapał T.S. Nowosielskiego nie mógł „przejsć” bez większego echa. W 1839 roku na Krakowskim Przedmieściu w budynku Towarzystwa Dobroczynności powstaje pierwsza ochronka w Polsce, której kierownikiem zostaje T.S. Nowosielski. Funkcję tę pełnił do 1844 roku. Przyczyną rezygnacji były represje ze strony władz rządowych potępiających metody wychowawcze Froebela, których T.S. Nowosielski był propagatorem. Zmarł 25 grudnia 1888 roku.

Cały jego dorobek można podzielić na dwie części: działalność pedagogiczną i literacką. Pierwszym tomem literackim T.S. Nowosielskiego była *Gwiazdka dla dobrych dzieci* (1840). Tom ten obejmował zbiór powiastek o charakterze moralnym i religijnym. Następną pozycję stanowił *Krzyżyk*

² Tamże, s. 94.

³ J.I. Starożyk, *Śp. Teofil Nowosielski*, „Kłosy”, (1889)1228, s. 28.

⁴ Por. tamże, s. 29.

dla dobrych dzieci (1841). Obejmował on wierszyki i powiastki. Kolejnym zbiorem autorstwa T.S. Nowosielskiego były *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane dla dzieci* (tom I wydany w 1842 r., II w 1861) oraz rodzaj podręcznika *Świat dziecięcy* (1842-1843). W swojej twórczości pedagogicznej sporo uwagi T.S. Nowosielski poświęcił nauce początkowej i opowiadaniom z historii Polski. Przykładem są m. in. pozycje *Towarzysz domowy dla pilnych dzieci* (1846), *Ilustrowany abecadlnik historyczny* (1862) – pisany przy współpracy Marii Ilnickiej oraz *Historia Polski dla dzieci treściwie napisana* (1882). Spośród innych pozycji jego autorstwa warto wymienić: *Mali ludzie i ich świat* (1868), *Chronologia książąt i królów polskich wierszem i prozą* (1868), zaopatrzony w dużą liczbę ilustracji *Podarek dla grzecznych dzieci* (1876) oraz *Mały żebrak, czyli módl się i pracuj* (powieść bez roku wydania). Szczególną wartość przedstawia *Chronologia książąt i królów polskich*. T.S. Nowosielski pokazał tu sylwetki polskich władców od dynastii Piastów, poprzez Jagiellonów, do królów, jak: Bolesław Chrobry, Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło. Również w latach osiemdziesiątych ukazało się kilka zbiorów m.in. *Historia polska dla dzieci*, *Piosnki nie piosnki*, *Grzeszki parnsowe*, „Pokój dziecinny” oraz w dwóch tomikach *Dzieje Polski w obrazkach wierszem i prozą*.

Dominanty tematyczno-formalne w wybranych utworach Teofila Stanisława Nowosielskiego

„Słownik terminów literackich” podaje, że dominanta to „element, szczegół, detal, wybijający się na tle całości, przyciągający uwagę; główny akcent kompozycyjny jakiegoś utworu”⁵. W utworach T.S. Nowosielskiego można wyróżnić następujące dominanty: wdzięczność wobec Boga i życzliwość względem ludzi; ofiarne miłosierdzie oraz dobroć i życzliwość w stosunku do innych; motyw pracy i wady ludzkie.

Wymienione dominanty mocno eksponują zasady moralne, które są podstawą chrześcijaństwa. Pewnie dlatego większość utworów T.S. Nowosielskiego przesiąknięta jest moralistyką religijną.

Pierwszy zbiór, zatytułowany *Gwiazdka dla dobrych dzieci*⁶ rozpoczyna *Modlitwa poranna*. Przepojona jest ona szacunkiem dla Stwórcy, podziękowaniem i prośbą o dobry dzień. Wyrażają to słowa:

„Wszystko co dziś dobrze zrobię,
Wszystko ofiaruję Tobie...”⁷.

⁵ *Słownik terminów literackich*, pod red. J. Sławińskiego, Wrocław 1998, s. 415.

⁶ Zbiór ten dedykował Nowosielski Jaśnię Wielmożnemu Adamowi Hrabie Ożarówskiemu – Jenerałowi Jazdy Wojsko Cesarsko-Rosyjskich, Członkowi Rady Stanu Królestwa Polskiego, Vice-Prezesowi Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności.

⁷ T. Nowosielski, *Gwiazdka dla dobrych dzieci*, Warszawa 1840, s. 1.

Z teorii

Element wdzięczności wobec Boga wyraźnie widoczny jest w utworach: *Podróżny i skowronek* oraz *Rosa i róża*. W tomiku *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane* obok szacunku i wielkości Boga pojawia się również element życzliwości wobec ludzi: *Syn dobry, Nagroda Ignasia*.

Wdzięczność jest uczuciem będącym odpowiedzią za doznane dobro, to chęć odwzajemnienia się i podziękowania za coś. W tradycji chrześcijańskiej Bóg jest najwyższym dobrem. Wszystko, co nas otacza, jest jego dziełem. Człowiek jako istota rozumna ma więc obowiązek umiejętnego korzystania z darów Bożych. Powinien być wdzięczny Bogu za piękno otaczającego świata i za samego siebie. Tak czynią, ptaki rośliny i zwierzęta. Człowiek, będąc elementem świata natury, powinien ją w tym zakresie naśladować:

*„Na kościółku słychać dzwonek,
A na polu brzmi skowronek,
Bogu wdzięczność wyśpiewuje,
Bo ptaszyna wdzięczność czuje”⁸.*

Ptaki – tu skowronek – cieszą się każdym dniem, dziękują za piękne świecące słońce, za wszystko, co jest potrzebne zwierzętom do egzystencji. Takie ujęcie tkwi głęboko w tradycji religijnej, szczególnie w Nowym Testamencie, który przepełniony jest przekonaniem, że wszystko zależy od Boga, a pierwszym celem wszelkiego stworzenia jest dążenie do Niego. T.S. Nowosielski zachęca, aby nieustannie dziękować Bogu, za wszystko, co nas otacza, za swe miejsce na ziemi, wśród ludzi. Przypomina o tym, iż warto korzystać z uroków świata i okazać wdzięczność wobec Stwórcy. Najpełniej wyraża to poniższy cytat:

*„Słońce, gwiazdy, ziemia cała
Góry, dęby, trawa mała
Na trawie rosy kropelki
Wszystko woła: Bóg jest wielki!”⁹.*

Wiersz *Rosa i róża* to także hymn na temat wdzięczności Bogu, który zsyła rosę na omdlałą z pragnienia różę, a sentencja zawarta w słowach:

*„Wzrusza litość, co ból zmniejsza
Ale wdzięczność jest piękniejsza!”¹⁰*

⁸ T. Nowosielski, *Krzyżak dla dobrych dzieci*, Warszawa 1841, s. 151.

⁹ Tamże, s. 169.

¹⁰ T. Nowosielski, *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane*, Warszawa 1842, s. 21.

jest jednoznacznym wyznacznikiem dydaktyzmu. Pieśń ptaków, piękno ptaków i ich użyteczność powinny być wzorem dla dzieci, jak dziękować Bogu za wszystko dobro, które doznają od Niego, za każdy przeżyty dzień.

Powiastrka *Syn dobry* ukazuje, w jaki sposób okazana dobroć wywołuje wdzięczność. Ubogi Marcinek zostaje przygarnięty przez dobrego człowieka. Rewanżuje mu się pracowitością i dobrym sercem. Pilnując bydła, zarabia pieniądze, które potem zanosil biednemu ojcu. Gospodarz, widząc jego starania, podwyższyl mu zaplatę, a w przyszłości usynowil go. Podobny walor dydaktyczny przedstawiony jest w utworze *Nagroda Ignasia*. Tytułowy bohater otrzymał w nagrodę od ojca dukata. Przekazał go bezinteresownie sierotom. Ten odruch serca ma być przykładem nie tylko wdzięczności dla dobrego ojca, ale także współczucia i troski wobec dzieci pokrzywdzonych przez los.

Następną dominantą w utworach literackich T.S. Nowosielskiego jest ofiarne miłosierdzie oraz dobroć i życzliwość w stosunku do innych. Przykładem takiego zachowania jest Jadwinia z powiastrki pod tym samym tytułem, zamieszczona w tomiku *Gwiazdka dla dobrych dzieci*. Tytułowa bohaterka oddała swój podwieczorek dziecku, które tego dnia nic jeszcze nie miało w ustach. Taką szlachetność i spontaniczny odruch serca potrafią okazać tylko dzieci. Z dorosłymi sprawa wygląda zupełnie inaczej, czego przykładem jest utwór z tomiku *Bajki i powiastrki oryginalne i naśladowane* zatytułowany *Dobry uczynek*. Bogaty pan Bartłomiej w swoim mniemaniu jest człowiekiem litościwym i wspańiałomyślnym. Gdy trzeba było to udowodnić, biednemu starcowi ofiarował kawałek zapleśniałego chleba. Te dwa kontrastowe zachowania przemawiają do wyobraźni na korzyść prawdziwego miłosierdzia, a zachowanie „litościwego bogacza” może wzbudzić odrazę i potępienie podobnych ofiarodawców.

O relacjach między ludźmi, które nie są odbierane należycie „mówi” bajka *Kotek i piesek*. Łagodny kotek pragnął żyć w zgodzie z pieskiem, nikomu nie robił krzywdy, spokojnie łowił myszy. Natomiast piesek ciągle na niego warczał i targał go za futerko. Został za to boleśnie przez kotka zadrapany. Bohater liryczny podsumował tę sytuację następującymi słowami:

*„Widzisz najwyraźniej,
Lepiej z kotkiem żyć w przyjaźni!
I cóż z tego za nauka?
Źle kto zwady z drugim szuka”¹¹.*

¹¹ Tamże, s. 83.

Z teorii

Nowosielski w powyższym utworze przypomina, że przesadna dobroć czy nadmierna opiekuńczość mogą okazać się szkodliwe. Podobny przekaz zawarty został w bajeczce *Pieszczoty*. Dwie siostry, prześcigając się w opiece nad pudelkiem, tak go pieściły i głaskały, iż w końcu go uduśliły. Żal po ulubionym piesku uświadomił im prawdę, że zbyt liczne pieszczoty także mogą zgubić. W utworze tym autor ujawnił się jako znawca psychiki dziecięcej. Młodsze dzieci bardzo często nie uświadamiają sobie, że krzywdzą zwierzęta pozostawione w ich najbliższym otoczeniu lub pod ich opieką, rozumując, że to, co dla nich samych jest dobre, nie musi być także dobre dla innych.

Kolejną dominantą, którą można wyodrębnić w twórczości Nowosielskiego jest praca. Występuje ona w zbiorze *Gwiazdka dla dobrych dzieci* – w powiastce *Stróż nocny*; w tomiku *Krzyżyk dla dobrych dzieci* – w wierszu *Mrowisko*; w zbiorze *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane* – w utworach: *Stefuś*, *Chłopczyk i mucha*, *Motyl i pszczoła* i *Odkładana praca*.

Od chwili, gdy człowiek znalazł się na Ziemi, praca była jego nieodłącznym towarzyszem. Pozwalała mu przeżyć i dawała mu satysfakcję. Pracowitość budzi szacunek i jest uważana za jedną z najważniejszych zalet człowieka. T.S. Nowosielski w wierszyku *Mrowisko* podaje przykład skrzętnie pracujących mrówek, zbierających zapasy na zimę, dzięki czemu ukazuje dzieciom korzyści płynące z pracowitego życia. Osobliwy człowiek z powiastki *Stróż nocny* niezmiennie co noc pilnuje bezpieczeństwa i porządku w mieście. Jest on punktualny i dokładny. Swoją pracę traktuje poważnie. Efektem jego starań jest ładny biały domek, w którym mieszka z rodziną. Poeta sugeruje, że pracowitości należy dziecko uczyć od najmłodszych lat. Pierwszą poważną pracą wykonywaną przez dziecko jest nauka. Stanowi duże obciążenie psychiczne i fizyczne. Łagodne i dobre rady mogą utwierdzić dziecko w przekonaniu, że w trudzie zdobywane umiejętności czynią człowieka mądrzejszym i niezależnym. Ilustruje to utwór *Stefuś*. Tytułowy bohater ciągle chciał się bawić. Próbował do tego zachęcić pszczołkę, pieska i konika. Nikt jednak nie miał czasu dla niego. Pszczołka zanosila miód do ula, piesek strzegł domu swego pana, zaś konik orał ziemię. Konik dał chłopcu taką radę:

*„Pan Bóg stworzył nas do pracy,
Wzgardy godni są próźniacy”¹².*

Stefuś, zafascynowany postawą zwierzęcia, postanowił je naśladować na miarę swoich możliwości. Motyw pracy i pracowitości obecny jest

także w bajkach: *Chłopczyk i mucha* oraz *Motyl i pszczoła*. W pierwszym utworze mucha przypomina próżniącemu Teodorkowi, że marnuje bezsensownie czas, zamiast poświęcić go na czytanie książeczki. Natomiast w bajce *Motyl i pszczoła* zarozumiałemu motylowi pszczoła przeciwstawiła swoją pracowitość, mówiąc:

„Ty motylku bujasz wiecznie
Ja pracuję pożytecznie”

i dodaje:

„U mnie inny wdzięk popłaca
Nie uroda, ale praca”¹³.

W życiu sama uroda i wdzięk nie wystarczą. Szlachetności i blasku dodaje pracowitość, a nie pogoń za łatwym zyskiem. Praca jednak nie zawsze jest przyjemnym obowiązkiem. Bywa nieraz odkładana na potem według popularnego powiedzonka „Co masz zrobić dziś, zrób jutro, co masz zjeść jutro, zjedz dziś”. Prawdopodobnie taką filozofią kierował się młynarz z powiastki *Odkładana praca*. Zamiar zbudowania wiatraka odkładał z roku na rok, aż w końcu zmarł. Drewno posłużyło do zrobienia trumny. Przykład ten może być drastyczny, lecz wynikający z niego morał jasny: odkładana praca i tak kiedyś musi być wykonana, więc odwlekanie jej przynosi więcej szkody niż pożytku.

Wady ludzkie to kolejne zagadnienie występujące w utworach T.S. Nowosielskiego. Są to najczęściej: kłamstwo, próżność i chciwość. Autor ukazał je w utworach: *Jakubek* ze zbioru *Gwiazdka dla dobrych dzieci*; *Żyd na łące* – z tomiku *Krzyżyk dla dobrych dzieci*; *Złota róża*, *Jelonek*, *Plug i pojazd* oraz *Kłamca* – ze zbioru *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane*.

Istnieje u nas ludowe powiedzenie: „kłamstwo ma krótkie nogi”. Wiemy z doświadczenia, że prawda zawsze wychodzi na jaw. T.S. Nowosielski ukazuje to w utworach: *Żyd na łące* i *Kłamca*. W pierwszym z nich Jaś, robiąc siostrze kleksa w zeszycie, by zatrzeć ślady, szybko go zlizął. Nie przyznając się do winy, zrzucił ją na kogoś innego. Chłopca wydał ubrudzony atramentem język. W powiastce *Kłamca* Franka kłamstwa odczytał strach przed nieszczęściem. Sprawcą tej odmiany stał się ojciec chłopca. W czasie wędrówki przez pola opowiedział synowi o kamieniu przy moście, na którym każdy kłamca łamie nogę. Tak zaznaczone fatum miało służyć utrwaleniu przekonania co do negatywów kłamstwa.

Kolejną wadą, którą piętnuje T.S. Nowosielski, jest próżność. Przykładem jest utwór *Jelonek*. Młody jeleń, zachwycony swoim pięknym

¹³ T. Nowosielski, *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane*, dz. cyt., s. 73.

Z teorii

porożem, narzekał na swoje cienkie i bezkształtne nogi. Tymczasem rogi, którymi się tak zaszczyił, stały się przyczyną jego zguby. Pewnego dnia bowiem zaplątały się w gęstwinie i wtedy jelonka dopadły psy. Tak próżność została ukarana.

Bliskie „kuzynki” próżności to pycha i zarozumialstwo, często nazywane w potocznym języku „zadzieraniem nosa”. Osoby o takich skłonnościach nie mają łatwego życia. Zrażają bowiem innych do siebie i w rezultacie trudno jest im znaleźć przyjaciół. T.S. Nowosielski skrytykował pychę i zarozumialstwo w bajkach: *Paw i kura* i *Plug i pojazd*. W pierwszym utworze nadęty i pyszałkowaty paw chwalił się swym pięknym upierzeniem, czym wzbudził oburzenie jednej z kur. Ta, zarzucając mu brak innych zalet, „ni rozumu, ni mięsiwa” skrytykowała jego postawę. Natomiast w bajce *Plug i pojazd* zarozumiała pojazd wypominał pługowi jego gorsze pochodzenie. Mądry plug zripostował te wywody wnioskiem, iż być może pojazd by nie istniał, gdyby nie praca pospolitego pluga:

*„Chociaż byłbyś wielkim panem!
Nigdy nie gardź niższym stanem”¹⁴.*

W wierszach tych ujawniły się wyraźnie walory poznawcze i wychowawcze twórczości T.S. Nowosielskiego. Chodziło mu o to, by uzmysłowić dzieciom, że bogactwo i dostatek nie dają nikomu prawa do złego traktowania słabszych i biedniejszych. Sugeruje, iż jest to objaw braku dobrego serca i słabego charakteru. Podobnie też autor traktuje zazdrość, która nierzadko może być przyczyną rozmaitych nieporozumień, a nawet niezgody. Biała róża z bajki *Złota róża* zazdrościła siostrze czerwonego koloru. Prestrogi i upomnienia matki nie pomogły. Biała róża uparcie domagała się zmiany sukienki. Zdenerwowana matka ofiarowała córce żółtą sukienkę. Kolor ten jak wiadomo jest symbolem zazdrości. Ten przypadek to przestroga, że zazdrość może doprowadzić do niepożądanych konsekwencji.

Omówione dominanty tematyczno-formalne obecne w utworach Nowosielskiego spełniają przede wszystkim funkcje wychowawcze. Ich nadrzędnym celem jest ukazanie dzieciom wartości i wzorców, jakimi powinny kierować się w codziennym życiu. Dydaktyzm tych utworów jest bardzo wyrazisty. Mały odbiorca znajduje w nich gotową receptę na szczęśliwe życie. Co więcej, owe instrukcje, pouczenia są narzucane wprost w formie rymowanek. Dziecko – odbiorca tekstu – nie ma wyboru, gdyż utwory T.S. Nowosielskiego nie pozostawiają wątpliwości,

co do właściwego zachowania się. Życzliwość, opiekuńczość, szacunek wobec Boga i starszych, ofiarne miłosierdzie, pracowitość to przesłania dydaktyczne zawarte w wierszach, bajkach i powiastkach tego pisarza.

Kilka uwag na zakończenie

Twórczość Teofila Stanisława Nowosielskiego podporządkowana była idei służenia dziecku. Autor starał się o to, by jego utwory kształtowały postawy moralne i zachowania czytelników, by trafiły w najczulsze struny osobowości małego dziecka i inspirowały go do kształcenia dobrych cech charakteru. Wielkie nadzieje poeta pokładał w wykształceniu umysłowym przyszłych pokoleń, lecz również w oddziaływaniu na sferę uczuciową i emocjonalną. Mówił o tym: „Wykształcenie umysłowe nie stanowi jedyne go celu wychowania. Przy wychowaniu pierwiastkowym o to szczególnie starać się potrzeba, aby kształcąc umysł, kształcić zarazem i serce”¹⁵. I dodaje: „Umysł wykształcony zdobi człowieka; może mu zapewnić materialną pomyślność, lecz nie zapewni mu istotnego szczęścia. Wszakże ukształcone serce, wzbogacone szlachetnymi uczuciami, jedynie toruje człowiekowi drogę do prawdziwego szczęścia! W piersiach dziecka spoczywa nierozwinięty pączek uszczęśliwienia – niewinne serce! Serce dziecka przede wszystkim tedy pielęgnować, kształcić potrzeba”¹⁶. Zgodnie z tą aluzją pielęgnował, więc T.S. Nowosielski „dziecięce serduszka”, dostarczając odpowiedzi na pytania wieku dziecięcego, dla dorosłych „głupie”, zaś dla maluczkich niezmiernie istotne, np. Czy Bóg wszystko widzi? Czy mogę go zobaczyć? Dlaczego trzeba kochać mamę i tatę? Czy zwierzątko odczuwa ból? Co to znaczy być dobrym człowiekiem? itp.

Przedstawione zasady i wartości w wybranych utworach T.S. Nowosielskiego czynią z jego twórczości podstawowy „elementarz” wychowawczy. Naturalna ciekawość poznawcza dziecka zawsze sprawiała i nadal sprawia opiekunom trudności z udzielaniem odpowiedzi na mnóstwo pytań i wyjaśnianiem niezrozumiałych tematów, dlatego też omawiane utwory mogą posłużyć jako drogowskaz w kształtowaniu norm i wartości moralnych. Autor przemycia w nich ogromną ilość nauk i sentencji, porusza tak dużo problemów, że momentami warto się zastanowić, czy przy dzisiejszym tempie zwracamy na to dostateczną uwagę, czy rodzice mają dość czasu, by czytać i opowiadać dziecku bajki i bajeczki, które mogłyby się dla nich stawać następnym cennym drogowskazem. Dzisiejsze przedszkole i szkoła powierzchownie traktują sprawy etyki i moralności. Sytuacja ta stanowi wielkie zagrożenie

¹⁵ T. Nowosielski, *Świat dziecięcy. Wstęp*, Warszawa 1842, s. I.

¹⁶ Tamże, s. II.

Z teorii

dla społeczności ludzkiej, zwłaszcza dla najmłodszych. Widzimy to zresztą w codziennym życiu. W zachowaniach ludzi jest coraz więcej cynizmu, obojętności oraz lekceważenia zasad wiary i moralności.

Bibliografia

Kaniowska-Lewańska I., *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864*, WSiP, Warszawa 1973.

Kaniowska-Lewańska I., *Stanisław Jachowicz. Życie, twórczość i działalność*, WSiP, Warszawa 1986.

Kuliczowska K., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864-1914*, WSiP, Warszawa 1965.

Sławiński J. (red.), *Słownik terminów literackich*, Wyd. Ossolineum, Wrocław 1998.

Starożyk J.I., *Śp. Teofil Nowosielski, „Kłosa”, (1889)1228*.

Nowosielski T.S., *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane Teofila Nowosielskiego*, Nakładem Gustawa Sennewalda Księgarza przy ulicy Miodowej nr 486, Warszawa 1842.

Nowosielski T.S., *Gwiazdka dla dobrych dzieci*, Warszawa 1840.

Nowosielski T.S., *Krzyżyk dla dobrych dzieci*, Warszawa 1841.

Nowosielski T.S., *Świat dziecięcy. Wstęp*, t. 1, Warszawa 1842.

Streszczenie:

Celem artykułu jest przedstawienie walorów literackich pisarstwa Stanisława Teofila Nowosielskiego, odnosząc się tylko wyjątkowo do tych utworów, które kierowane są pod adresem dzieci. Sporo uwagi poświęcono pozytywowi jego dydaktyzmu. Pierwsza część artykułu dotyczy życiorysu i najważniejszych pozycji pisarza. W drugiej części tekstu wyróżniono dominanty tematyczno-formalne i dokonano charakterystyki każdej z nich. W podsumowaniu zostaje podkreślona konieczność praktycznego wykorzystywania utworów Nowosielskiego w pracy pedagogicznej nauczycieli, wychowawców, opiekunów, jak również rodziców.

Słowa kluczowe: Teofil Stanisław Nowosielski, dydaktyzm, moralność, dziecko, literatura.

The positive didacticism in the literary Works of Reofil Stanisław Nowosielski

Summary:

70 The aim of this article is to show the literary values of Stanisław Teofil Nowosielski's writing, relating only occasionally to the works ad-

dressed to children. A lot of attention is devoted to his didacticism. The first part of the article deals with Nowosielski's life and his most important works. The second part lists predominant thematic-formal features and characterizes each of them. In the summary, the author emphasizes the necessity of using Nowosielski's works by teachers, form teachers, carers, on well as parents.

Key words: Teofil Nowosielski, didacticism, moral, child, literature.

